

HET VERKEERDE DEBAT OVER PRIVACY

“We leven in een maatschappij waarin we risico's zoveel mogelijk proberen uit te bannen”, stelt Corien Prins, hoogleraar Recht en informatisering aan de Universiteit Tilburg. “Maar met de risico's van de digitale wereld houden we ons veel minder bezig. Technologie biedt grote kansen, maar we zouden fundamenteeler moeten nadenken over de kwetsbaarheid ervan.”

DOOR MIEK SMILDE FOTO'S CHANTAL ARIËNS

Het heet *the internet of things* en het wordt werkelijkheid: een wereld waarin er meer apparaten op het internet zijn aangesloten dan mensen. Van koffiezetapparaat tot grensbewaking, alles zal met alles verbonden zijn, iedereen met iedereen. “Eigenlijk is het al zo ver”, denkt hoogleraar Recht en informatisering Corien Prins. Al dertig jaar houdt zij zich intensief bezig met de (juridische) gevolgen die technologie op ons als mensen heeft. Ze koestert de kansen, maar ze waarschuwt ook voor de valkuilen. “Het staat vast dat we te weinig oog hebben voor de veiligheid van het internet der dingen.”

STEMBUSFRAUDE

Een doemdenker is ze niet, zegt Prins. Ze vindt het fascinerend wat er gedurende haar professionele leven is gebeurd op het gebied van digitalisering en informatisering. Toen ze halverwege de jaren tachtig als student-assistent begon, stond er één computer – “een bakbeest” – in de kelder van de Leidse faculteit. Tien jaar later openbaarde zich het *world wide web*. Weer een decennium later begint iedereen zijn hart uit te storten op Facebook, Twitter en Instagram. Sommige mensen dragen inmiddels een horloge waarmee ze tegelijkertijd kunnen telefoneren, fotograferen, vergaderen, hun apparaten thuis kunnen bedienen en data kunnen analyseren waaronder hun hartslag en hun bloeddruk. Nog even en we lopen allemaal rond met een chip in ons lijf. Die werkelijkheid brengt bijzondere vragen op het gebied van veiligheid mee. “Denk je eens in dat vitale infrastructuur zoals onze watervoorziening door een digitale aanval worden ontregeld”, geeft Prins een voorbeeld. “Als de matrixborden boven de snelweg uitvallen, loopt alles al in het honderd. Juist omdat alles met alles is verbonden, weet je niet wat je op welk moment nog wel of niet kunt vertrouwen. Moeten we bijvoorbeeld daadwerkelijk bevreesd zijn dat ook in ons land Russische hackers bepaalde politieke partijen een handje gaan helpen bij de komende verkiezingen? Wat het antwoord ook mag zijn, duidelijk is in ieder geval dat stembusfraude een nieuwe dynamiek heeft gekregen. En, zo vraag ik me af, wat zijn vrije en eerlijke (Prins benadrukt beide woorden) verkiezingen nog als ook hier vrijwel alle politieke partijen ons stemgedrag via Facebook proberen te beïnvloeden en sommige zich kennelijk zelfs bedienen van nepaccounts op Facebook en Twitter? Daarover moet het debat gaan. Vroe-

**“DENK JE EENS
IN DAT ONZE
WATEROORZIEKING
DOOR EEN DIGITALE
AANVAL WORDT
ONTREGELD”**

ger kon je vrij snel zien of iets spam was of niet, tegenwoordig is dat veel moeilijker. De grens tussen *fake* en *niet fake* is diffuus aan het worden. Wij kunnen als individu ons water niet checken, dus we moeten er maar op vertrouwen dat alles goed wordt gecontroleerd. Met de internet of things wordt dat nog veel heftiger. Dick Cheney, de Amerikaanse vice-president onder George W. Bush, was bang dat zijn pacemaker werd

gehackt. Vanaf het moment dat wij als mensen echt verbonden zijn met het internet, zijn wij inderdaad te hacken. Dan *moet* je wel over kwetsbaarheid nadenken. We kunnen niet langer met een grote boog om de vraag heenlopen wat we als samenleving doen als, al onze inspanningen ten spijt, immense schade daadwerkelijk realiteit wordt.”

DOORGEKNIPTE STROPDAS

Corien Prins werd geboren in Gorinchem als oudste in een gezin van drie. Ze heeft een broer en een zus. Haar ouders hadden samen een accountantskantoor aan huis. “Als ik thuiskwam uit school, waren ze er altijd. Dat vond ik heerlijk.” Haar ouders stimuleerden haar om te studeren, “maar meer om mijzelf emotioneel en intellectueel te verrijken dan om er financieel beter van te worden. Toen ik besloot Slavische taal- en letterkunde te gaan studeren, vonden ze dat goed, hoewel de arbeidsmarkt voor slavisten op dat moment verre van geweldig was. Ze hadden

WIE IS CORIEN PRINS?

Corien Prins (1961) studeerde Slavische Taal- en Letterkunde en aansluitend rechten in Leiden. Tussen 1986 en 1994 was ze universitair docent in Leiden, waar ze ook promoveerde. Sinds 1994 werkt ze als hoogleraar Recht en informatisering in Tilburg waar ze onder andere het Tilburg Institute for Law, Technology and Society oprichtte. De afgelopen jaren was Prins decaan van de juridische faculteit. Ze is lid van de Koninklijke Academie van Wetenschappen en publiceert als lid van de redactie regelmatig in het *Nederlands Juristenblad*. Tussen 2008 en 2013 was Prins raadslid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, die ze vanaf 1 april 2017 als voorzitter zal leiden.

Prins is getrouwd en heeft twee zoons.

vertrouwen in mij. Ze dachten: die komt er wel.” Eigenlijk wilde ze ecologie studeren in Wageningen – “ik houd erg van de natuur” – maar op het laatste moment besloot ze dat de natuur toch maar een hobby moest blijven. Gefascineerd door de boeken van Karel van het Reve, destijds een bekende essayist en Ruslandkenner, koos Prins voor Slavische talen. Ze haalde haar kandidaats (bachelor) en ging daarna, als bijvak, eens kijken bij rechten. Vanaf het eerste moment was ze gegrepen. “Ik kreeg les van mensen als Hans Nieuwenhuis (destijds hoogleraar burgerlijk recht; red.) en dat vond ik zo boeiend. De beste hoogleraren moeten lesgeven aan eerstejaars, dat heb ik altijd gevonden, ook als decaan. Inspiratie, motivatie, inzicht geven in de rol van het recht in de samenleving... Nieuwenhuis begon zijn college met het doorknippen van zijn stropdas en zei dat hij zojuist een rechtshandeling had verricht.”

HOUDBAARHEIDSDATUM

Na haar doctoraal werd Prins universitair docent in Leiden. Ze promoveerde in 1991 op een proefschrift over de historische ontwikkeling van het socialistische auteursrecht, met de bescherming van computerprogrammatuur in de Sovjet-Unie als eindpunt in die ontwikkeling. Een maand later viel de Sovjet-Unie uiteen. “Het was in dat opzicht echt een historisch proefschrift. Het hele communistische denken, ook over het auteursrecht, was in één keer weg.”

In die tijd was van internet nog geen sprake. De rechtsvragen beperkten zich tot softwarebescherming, contracten en aansprakelijkheid. Privacy speelde een relatief beperkte rol. Inmiddels zijn de vragen op het gebied van recht en informatisering schier eindeloos. Van wie zijn al die verzamelde data bijvoorbeeld? Zijn de *posts* op Facebook van Facebook of van de afzender? Waarom krijgt YouTube het intellectuele eigendomsrecht van filmpjes die iemand erop zet? En zijn gegevens over jouw DNA eigenlijk wel van jou? “Als ik dat soort vragen aan mijn studenten stel, hebben ze veelal geen idee. Net zo goed als bedrijven geen idee hebben over de kwaliteit van de persoonsgegevens waarmee ze werken. In de supermarkt staat op elk potje een houdbaarheidsdatum. Wanneer is de houdbaarheidsdatum van informatie verstreken? En wie kun je daarop aanspreken? Over die vragen wordt nog onvoldoende nagedacht.”

Als het aan Prins ligt, komt daarin zo snel mogelijk verandering. Ze pleit voor een brede, maatschappelijke, politieke en juridische discussie over de implicaties van di-

gitalisering. “Het besef dat de privacy ernstig in het geding is, is zo langzamerhand wel doorgedrongen. Maar dat wil niet zeggen dat mensen daar ook echt naar handelen. Maken mensen een bewuste keuze als het om de bescherming van hun privacy gaat? Hebben ze wel de mogelijkheden daartoe? Weten ze wat ze *kunnen* doen? Snappen ze het nog wel? Dat zijn essentiële vragen. En niet alleen voor ouderen. Jongeren snappen wel hoe het met hun apps zit, maar op welke manier bedrijven informatie over hen verzamelen en die doorverkopen, daar snappen ze helemaal niks van.”

OVERHEIDSTAAK

Prins vindt dat de overheid een grotere rol zou moeten spelen als het om de digitale positie van haar burgers gaat. In het preadvies dat zij samen met professor mr. Lokke Moerel opstelde voor de Nederlandse Juristen Vereniging – en dat de titel *Homo Digitalis* meekreeg – staat dat de overheid niet meer van de burger kan verwachten dat hij zelf maar zijn digitale gegevens moet beschermen. “Het is voor een individu gewoon niet meer te snappen”, zegt Prins. “Ook voor mij niet. Hoeveel mensen kijken met mij mee als ik op internet zit? Ik heb geen idee. Maar al te vaak ben ik welhaast gedwongen cookies te accepteren. En wat heb ik realistisch nog aan mijn wettelijk recht op inzage in welke gegevens over mij worden bewaard? De verantwoordelijkheid voor onze digitale autonomie en het handhaven daarvan zal ergens anders moeten worden georganiseerd. Dat is een overheidstaak.”

Prins geeft een persoonlijk voorbeeld. Ze is moeder van een eeneiige tweeling die vrijwel in alles op elkaar lijkt. Zelfs hun burgerservicenummer is bijna identiek; alleen het laatste cijfer verschilt. Op een dag werden de jongens administratief verwisseld en wist zelfs de hoogleraar Recht en informatisering, hun moeder, de instanties er niet van te overtuigen dat er sprake was van een fout. “Ik belde met de ambtenaar en legde het uit, maar de computer kreeg gelijk. Dus zelfs als een burger met kennis van zaken wél zelf initiatief neemt, dan nog is niet gezegd dat het hem lukt om zijn eigen digitale veiligheid te creëren.”

Het bewijst volgens Prins eens te meer dat de overheid zich veel intensiever moet bezighouden met de rechtmatigheid van het gebruik van big data en digitale systemen.

“Over privacy voeren we veelal het verkeerde debat”, durft Prins te stellen. “Het gaat niet uitsluitend over wat wel of niet mag. Het gaat ook over de positie en verantwoordelijkheid van betrokken organisaties. Het gaat over beheer, de vraag wanneer je iets mag delen, hoe lang je iets moet of mag bewaren, dat soort vragen. Die gaan veel verder dan ‘het mag niet op grond van de privacy’. Dat is een doodoener.”

Dat de digitale wereld zich uitstrekt tot ver buiten de Nederlandse landsgrenzen en dat we op nationaal niveau dus niet zoveel kunnen doen, vindt Prins geen argument. “Wij kunnen ons in Nederland heel goed voorbereiden op de vraag wat er moet gebeuren als er grootscha-

lige schade optreedt. Daarin zijn wij echt niet alleen van grootmachten afhankelijk. Kijk naar de zaak rond DigiNotar waarbij een hacker kon doordringen in systemen waarop ook de Nederlandse overheid was aangesloten. Die zaak heeft miljoenen gekost: advocaten, rechters, de juridische wereld is met miljoenschade geconfronteerd. Hadden we ons nou niet eerder kunnen voorbereiden op verzekeraarbaarheid van schade en de aansprakelijkheidskwesaties die onherroepelijk spelen na een grote ramp?”

GEÏSOLEERDE BENADERING

Prins merkt dat de belangstelling voor haar vakgebied groeiende is. Big data, cybercrime, datalekken, het spreekt tot de verbeelding. “Vroeger hadden de grotere advocatenkantoren een desk ICT, nu doet iedereen wel iets met privacy en digitalisering. Daarop moeten we onze studenten voorbereiden.” Prins benadrukt daarbij dat haar specialisme eigenlijk geen specialisme meer is. “Of het nu om strafrecht of bestuursrecht gaat, informatisering raakt alles en iedereen. Net als het Europese recht is ICT-recht een integraal onderdeel van het hele recht geworden.”

Om die reden betreurt ze het dat bij de opleidingseisen voor de zogeheten toga-beroepen nog steeds een geïsoleerde benadering van de traditionele vakken strafrecht, bestuursrecht en civiel recht de boventoon voert. “Denk eens aan de brand van het chemische bedrijf in Moerdijk, of aan de ramp in Bangladesh waar een naaifabriek instortte. Dat soort zaken is een kluwen van arbeidsrecht, internationaal recht, commercieel contractenrecht, strafrecht, bestuursrecht, alles door elkaar. Toch verlangen de ‘civiel-effecteisen’ van afgestudeerde juristen

vooral kennis vanuit een traditionele indeling van het recht. Ik vind dat niet meer van deze tijd. Bovendien wordt nog steeds erg ingestoken op uitsluitend kennis en veel minder op moderne vaardigheden om deze kennis toe te passen. Terwijl slimme data-analyse, *legal analytics*, steeds belangrijker wordt. Ook daarin moeten wij studenten vormen.”

RECHTSPRAAK

Over de rechtspraak, inmiddels hard op weg naar een digitale werkomgeving, maakt Prins zich zorgen. Niet als het gaat om de invoering van digitale systemen, want

“DE UITSPRAAK
‘HET MAG NIET OP
GROND VAN DE
PRIVACY’
IS EEN
DOODDOENER”

“dat is overal lastig”. Wel als het gaat over de fundamentele vraag welke verantwoordelijkheid de rechtspraak draagt in een volledig gedigitaliseerd proces. “Wat doet de rechtspraak met die al data? Dat is een heel wezenlijke vraag. Welke data mogen worden gecombineerd en om welke reden? Je kunt op basis van slimme data-analyse van alles te weten komen over doorlooptijden bijvoorbeeld. Over kwaliteit. Maar ook over maatschappelijke ontwikkelingen. Het OM kan zijn strafeisen mede gaan baseren op de analyse van data. Daarover moet de rechtspraak nadenken. Ze kan niet de kop in het zand steken en zeggen: big data? We hebben eerst maar eens KEI.” “De rechtspraak is er wel mee bezig”, haast Prins zich te zeggen. “In november heeft de Raad voor de rechtspraak een bijeenkomst georganiseerd over de implicaties van big data en ik weet dat bijvoorbeeld de president van de Rechtbank Brabant-Oost heel actief is op dit vlak. Maar een gedragen visie, een debat plus eerste pilots, daarvan is nog geen sprake. Terwijl de buitenwereld dat wel oppakt. De rechterlijke macht moet zich op kennisniveau echt toerusten op wat big data is. Dat heeft het kabinet inmiddels ook met zoveel woorden gezegd.”

Niet alleen de rechtspraak, maar ook de rechters zelf moeten zich realiseren wat de digitale werkelijkheid voor hen en hun werk betekent. In een column in het *Nederlands Juristenblad* waarschuwde Prins onlangs dat medewerkers van de rechtspraak zich niet altijd bewust zijn van het belang van veilig e-mailverkeer. “Rechters en griffiers moeten processtukken in een beveiligde omgeving versturen met het REP-beveiligingsprotocol. Maar dat doen ze lang niet allemaal altijd”, schreef Prins in het NJB. “De realiteit van alledag is dat binnen de rechterlijke macht werk wordt verzet met behulp van de smartphone, iPad of de eigen laptop.” Op die manier creëren rechters een datalek volgens artikel 43a van de Wet bescherming persoonsgegevens, betoogde Prins.

De voorzitter van de Raad voor de rechtspraak, Frits Bakker, reageerde als door een wesp gestoken. Tegen een journalist van *Mr.* zei hij dat binnen de rechterlijke organisatie wel degelijk over veilig e-mailen werd gesproken. “Bakker zei dat hij niet wist waarop ik mij baseerde”, zegt Prins nu. “Ik baseer mij op veel input van mensen binnen de rechterlijke organisatie. Ook van de Raad voor de rechtspraak. Ja, er is een beveiligd netwerk, maar dat kost allemaal moeite en in de praktijk worden er hele

stukken via de normale mail verzonden. Conceptvonnissen, noem het maar op. Ik heb niet zomaar een stukje geschreven! Onlangs nog bleek dat er bij gemeenten veel datalekken zijn. Dat is zorgwekkend. Ik vind het jammer dat Bakker meteen in de verdediging schiet, terwijl het mij gaat om het besef dat we kwetsbaar zijn in deze samenleving en dat we daarvoor aandacht moeten hebben. En dat geldt ook voor de rechtspraak.”

TOPONDERZOEKERS

Meer wetenschappelijk onderzoek zou daarbij kunnen helpen, vermoedt de hoogleraar. Maar in de harde concurrentiestrijd om het schaarse geld delft het juridische onderzoek nog vaak het onderspit ten opzichte van de bètavakken en geneeskunde of economie. “De situatie is beter dan vijf jaar geleden, maar de topsubsidies van het NWO (Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek; red.) gaan vrijwel niet naar rechten. Dat komt mede door de wetenschappelijke eisen die in de internationale universitaire wereld worden gesteld. Wie in aanmerking wil komen voor subsidie moet internationale *peer reviews* organiseren en publiceren in gerenommeerde internationale tijdschriften. Voor meer nationaal georiënteerd onderzoek is binnen de bestaande academische wereld minder oog.”

Onterecht, oordeelt Prins. “Er is onvoldoende aandacht voor de variëteit en de rijkdom van wetenschap. Alles is uniform georganiseerd langs de lijnen van het Angelsaksische onderzoeksmodel. Daardoor komen sommige onderdelen van de wetenschap niet meer aan de bak. Maar als wij onze nationale togaberoepen goed willen bedienen, als wij willen investeren in onze toekomstige rechters, advocaten en officieren van justitie, dan hebben wij toponderzoekers nodig die hun ook lesgeven. Zoals ik destijds les kreeg van Nieuwenhuis. Als onderzoekers hun sporen alleen maar internationaal kunnen verdienen, dan sijpelt talent weg. De wetenschap in Nederland is steeds meer gefocust op elkaar de maat nemen via een internationale graadmeter, maar als we niet uitkijken hebben we straks alleen nog maar internationale promovendi. De economische faculteit hier in Tilburg heeft momenteel geen enkele Nederlandse PhD-student. Na hun promotie vliegen die wetenschappers allemaal uit. Wie moet onze studenten dan nog lesgeven?” ■

“RECHTSpraak
EN RECHTERS
MOETEN ZICH
REALISEREN WAT
DIGITALISERING
BETEKENT”